

בעניין מחילה שנחשפה מתחת לשטח הר הבית

א. מבוא

כמה שנים לאחר מלחמת ששת הימים החלה מדינת ישראל בחשיפת הכותל המערבי לכל אורכו, ע"י חפירת מנהרה מרחבת הכותל לכיוון צפון. החפירות נעשו בסתר, כדי שלא לעורר התנגדות ערבית ובין לאומית. במהלך החפירות נחשפה במפתיע מחילה הנכנסת מזרחה, אל מתחת לשטח הר הבית, ממש מול מרכז כיפת הסלע. הרב גורן נשאל ביחס להיתר להיכנס למחילה זו. אנו מביאים כאן את תשובתו של הרב גורן בעניין, אך לפני כן נביא את סיפור מציאת המחילה, וסתימתה לבסוף, מתוך ספרו של שמחה רז, 'רב הכותל', המספר על מסכת חייו של הרב מאיר יהודה גץ זצ"ל. בסוף הדברים מובא נספח ובו תרשימים של המחילה שנתגלתה.

ב. סיפור המחילה - מתוך הספר 'רב הכותל'¹

חלום ושברו

...בבחודש תמוז תשמ"א (1981) הוחלט ליצור בקיר שבחדר אל מול קודש הקודשים מגרעת קטנה, על מנת להכניס בה ארון קודש, שכן רוחב החדר היה צר מלהכיל את ארון הקודש והארון היה תופס שטח ניכר מהחדר, ומשאייר רווח צר ביותר למעבר.

* ביום כ"ד מרחשוון ה'תשס"ה מלאו עשור שנים לפטירת הרב זצ"ל.

המערכת מודה לאשת הרב זצ"ל, הרבנית צפיה גורן שתחי', על מסירת הדברים לפרסום.

כך גם מודה המערכת לנעמן וסרצוג ולמאיר סלונימסקי, שעזרו רבות בהבאת הדברים לדפוס. השרטוטים המופיעים בנספח למאמר זה הוכנו ע"י ר' נפתלי רענן, עבור דו"ח שכתב הרב זלמן מנחם קורן בשנת ה'תשמ"א. המערכת מודה על מסירת התרשימים לפרסום.

1 שמחה רז, רב הכותל - מסכת חייו של הרב מאיר יהודה גץ, ירושלים תשס"ג. אנו מביאים כאן את סיפור המחילה בדילוגים קצרים. הקטעים המובאים בציטוטים הם מתוך יומנו של הרב.

מעלין בקודש ט - מרחשוון ה'תשס"ה

שעות רבות ישבתי עם המהנדס בעניין תכנון סופי של בית הכנסת והאזור שממול לכותל המערבי. סוכם שנפתח פתח לבדיקה בתוך הפתח העתיק אשר לפי ההשערה, ממנו יצאו הכהנים שנטמאו ולאחר שטבלו, ובאם נכון הדבר, להקים שם שולחן הקריאה... (י"ח תמוז תשמ"א).

עומקו של הקיר לאורך המנהרה הינו בדרך כלל שמונים סנטימטר. לכן חשבו שניתן לחצוב בקיר ולהכניס לתוך המגרעת את ארון הקודש מבלי שיקרה דבר. אולם מקום החציבה היה בפינה, במקום בו עובי הקיר עשרים סנטימטר בלבד.

בכ' תמוז החלו לחצוב בקיר. מיד כשהחלו בחציבה נפער חור והתגלתה לעין כל מנהרה ענקית חצובה בסלע לכוון מזרח, אל מתחת להר הבית. ממדיה מרשימים: עשרים ושמונה מטר אורכה וששה מטר רוחבה, באור העמוד ששורה במנהרות לא ניתן היה לראות את סופה. קרקעיתה של המנהרה היתה מלאת מים, שכן העותומנים בנו בה לפני כחמש מאות שנים קירות תמך עשויות מאבן גיר רך על מנת ליצור במחילה בורות מים.

עם גילוי המנהרה הזעיק מנהל העבודה את הרב גץ. התרגשות רבה אחזה את הרב בהגיעו למנהרה. משאת נפשו מתגשמת:

13:00 - בטרם הספקתי לנפוש קמעא בבית, הוזעקתי באופן בהול ע"י מנהל העבודה לבוא מיד לכותל. הוא מסר לי על גילוי מדהים של אולם גדול מאחורי הכותל המערבי. עם פתיחת הפתח בשער העתיק שממנו יצאו הכהנים שנטמאו, ולאחר טבילתם, נתגלו בדיוק מדרגות היורדות לאולם הנ"ל. נגשתי תכף ומיד למקום ונאחזתי התרגשות עצומה. שעה ארוכה ישבתי ללא אונים כשדמעות רותחות זולגות מעיני. ולבסוף אזרתי עוז וברחילו ורחימו נכנסתי, ישבתי על המדרגות ואמרתי את "תיקון החצות" כמנהגנו. לאחר שנרגעתי במידת מה, ניגשתי לצעדים המעשיים. עם המהנדס שהוזעק בינתיים, סיכמתי שראשית חכמה, לרוקן את המים - כי המוסלמים השתמשו בו ככבור מים ומשום כך סתמו את המחילה. שנית, לסתום את פתח הכור (שהוא רצפת הר הבית). חבל לי על כך אך מטעמים בטחוניים אסור לנו להשאירו פתוח. הנחיות נוספות תינתנה לאחר הפעולות הנ"ל (יום ד, כ' תמוז תשמ"א).

בבית אלוקים נהלך ברגש

גילוי המנהרה הסבה לרב התרגשות עזה. בשעות אחר הצהריים הגיע למקום מנכ"ל משרד הדתות מר גדליה שרייבר, שהתרגש אף הוא מהגילוי. שח לו הרב:

"מצאנו מנהרה מתחת לקודש הקודשים, חלל עצום. כל הסימנים מעידים שהחלל הזה יובילנו למקום המשוער של קודש הקודשים. אם רק ניתן יהיה להתקדם עוד קצת פנימה, נגיע ממש ל"אבן השתיה", ושם צריכים להימצא חלק מאוצרות המקדש. על פי הקבלה, ברגע שיימצאו אוצרות אלה, יבוא המשיח".

הרב גץ סבר כי יש לגלות תחילה את המקום שבו עמד לפני המזבח, ונתן בו שני סימנים. הראשון, המזבח הוצב על מישור, אדמה ישרה, ואילו הר הבית בנוי מחילות על גבי מחילות. אם ימצא שטח מישורי, השונה מפני הקרקע הרגילים, תהא זו ההוכחה הראשונה למקום המזבח. הסימן השני - מתחת למקום המזבח, שעליו הוקרבו הקורבנות בימי המקדש, היתה רצפה של קוניה, תערובת של סיד ואבץ. "אם ימצא ולו פירור אחד של אבץ", קבע הרב, "נדע את מקום המזבח, ודבר זה יקדם אותנו רבות".

בשעות הערב הגיע למקום הראשון לציון הרב עובדיה יוסף. הוא הציג שאלות וקיבל מענה. לאחריו הגיע הרב שלמה גורן שהתלהב מאד, ואמר מזמורי הודיה מתהילים. הרב גורן הורה להמשיך ולפתוח ולנקות קדימה ללא עיכובים, הוא ליווה את הרב גץ לביתו בעודו ממלמל כל הזמן - "עתה נדע את כל האמת"... למחרת הגיע הרב גורן והתעניין עד היכן התקדמו, עז היה רצונו לגלות את צפונות המקדש...

שעתיים תמימות עשיתי עם הראשון לציון, הרב עובדיה יוסף שליט"א, שבא בלווית אחד הדיינים המפורסמים לדון בשאלת המחילה, וחפירות מזרחיות. סוכם להתיר בשופי כניסה לאולם הנ"ל וכן לפתוח את כל הפתח, כן יש להקים בית כנסת ולהציב ארון קודש וכו'. ובאשר לחפירות דנתי אתו בסוגיה הלכתית מעמיקה הדנה בקדושת המחילות והוא ביקש סיכום רעיונותי בכתב...

שוחחתי ממושכות גם עם הרב הראשי הרב שלמה גורן שליט"א שביקר גם הוא במקום ומסרתי לו על שיחתי עם הראשון לציון. הוא הגיב, שלו ברור הדבר כשמש שמותר לחפור. על כל פנים תבעתי (הבעת) עמדה משותפת לשניהם שהיא תכוונני מבלי לעורר פולמוס משום צד... (כ"ח תמוז תשמ"א).

...תוך כדי מהלך ניקוי המנהרה גילה הרב פתחים עליונים בתקרת המחילה, חשש התגנב ללבו שמא יבוצע פיגוע מאחד הפתחים ולכן הורה מיידית לסתום את הפתחים בסתימה זמנית. עוד באותו היום, יום ב, י"ז אב, נסתמו אותם הפתחים.

במשך כל אותם שבועות, הידיעה על גילוי המנהרה נפוצה בקרב אנשי ממשל ועובדי מדינה אולם העניין לא הודלף לתקשורת. ממקורות מוסמכים נודע לו

שגורמים ישראלים העוינים את החפירה מתחת להר הבית, עומדים לפרסם את הידיעה בתקשורת בצורה עוינת ובכך "לפוצץ" את כל העניין ברעש גדול.

מיומנו:

00:00 - המנכ"ל הופיע זה עתה עם כתבים של "קול ישראל"... הם טוענים שטדי קולק רוצה לשלוח אלי שוטרים מחר, על שאני, כביכול, חופר מתחת הר הבית. הסברתי להם את כל העניין והם הבטיחו שימתנו את הידיעה שתשודר כבר בשבע בבוקר. לא הצלחתי לשכנעם שימנעו מכך.

ביום ה', כ"ז באב בשעה 7:00 בבוקר שודרה הידיעה, בה נאמר שמתחת להר הבית נחשפה מנהרה רוב הכותל מעריך שבאחת הכניסות הצדדיות ייתכן ויהיה אפשר למצא את כלי המקדש.

הוא אשר ממנו חרדתי. בראש החדשות המשודרות, הופיעה הידיעה על גילוי המנהרה, ובצורה מאד דרמטית שיש בה כדי לשלהב את הערבים ולחולל סערה...

מרגע פרסום הידיעה הגיעו לרחבת הכותל כלי תקשורת מכל רחבי העולם וההתענינות סביב גילוי המחילה הלכה וגברה. הרב היה נתון בלחץ כבד מצד כל נציגי התקשורת ולכולם ענה והסביר מהו פשר הגילוי.

בליל שבת הכניסו הערבים סלוני מים דרך פתח חדש בהר הבית שהרב לא ידע על קיומו. כמו כן שלשלו תאורה רבת עוצמה. חשש כבד קינן בלב הרב, שמא יחדרו אף אנשים מבעד לפתחים ומשם הדרך קצרה לכותל, לכן הורה לחסום את הפתח בקרשים.

הרב שהה שעות רבות במחילות, שמר על המקום ולא זז ממנו. המתח המצטבר השפיע על בריאותו עד שביום ב' נשלח לבית חולים לבדיקות דחופות. הרופאים ציוו עליו לשכב במנוחה מוחלטת, אך הוא חש שאינו יכול לעזוב את משמרתו במנהרות ועזב את בית החולים ביום שלישי בבוקר בהבטיחו לנוח בבית.

נפשו בכפו

אולם הוא לא הספיק לנוח. בשעה שתיים הזעיקו מנהל העבודה באומרו שעשרות בחורים מוסלמים ירדו למחילה מפתח סתר בתקרת הר הבית והחלו לסתום את הפתח למחילה.

הרב קם ממיטת חוליו, ושעט כולו כשהוא חיוור כסיד, במדרגות הרובע לכיוון הכותל, רץ לאורך הרחבה ונכנס למחילות והנה למולו בתוך המנהרה עשרות רבות של בחורים ערבים משולהבים וכלי עבודה, מקלות ומקושים בידיהם, משליכים לעברו אבנים, צועקים כלפיו ומאיימים לרוצחו נפש.

אשתו התקשרה לישיבת "תורת כהנים" וביקשה שהתלמידים הנמצאים יבואו לכותל לסייע, היא רצה אחריו, נכנסה למחילות, וכשראתה שבעלה ניצב בסכנת חיים ממשית רצה לכותל וזעקה: "הצילו! הצילו! הרב בסכנת חיים". באותה שעה עמד הרב מול הערבים וניסה להרגיעם לבל יפגעו בו. האווירה היתה מתוחה מאוד. לאחר דקות ארוכות הגיעו בחורי ישיבה שהוזעקו למקום.

מספרים הרב מרדכי אנתבי ושלמה כהן:

"אותו יום התקשרה הרבנית לישיבה ובקול זעקה ביקשה שנבוא במהירות למנהרות הכותל שכן הרב נתון בסכנה. רצנו כל עוד רוחנו בנו לכיוון הכותל, לא ידענו אנה לפנות שכן באותם הימים החפירות בכותל התנהלו בסודי סודות. מר ישראל ליפל, לשעבר מנכ"ל משרד הדתות, פתח לנו דלת ברזל גדולה ואנו שעטנו פנימה. לפתע נתגלה למול עינינו מחזה שלא נוכל לשכחו. למול עינינו נפער פתח בקיר הכותל ונתגלה אולם יפהפה, ענק, שלא ניתן לראות את סופו. ערבים עמדו בצד הפנימי של המחילה לכיוון הר הבית וניסו לבנות בבלוקים קיר אבנים שיחסום את הפתח. חלק מהפורעים השליכו אבנים לכיוונו של הרב.

לאחר כמה דקות הגיעו שוטרי מג"ב שעצרו אותנו, והושיבו שניים מאנשינו במעצר למשך עשרים וארבע שעות. דן מרידור התמנה כעורך דיננו. ורק לאחר שהרב גץ חתם על ערבות שוחררנו ממעצר."

[מיומנו:]

21:00 - סמוך לשעה 14:00, הוזעקתי בגלל חדירת ערבים למחילה, דבר שחששתי ממנו כל הזמן. בהגיעי ראיתי שקבוצת ערבים מורידים חומרי בנין וסתמת הקרשים מנופצת בחלקה. הצבתי זרקור בכדי לסנוור אותם. הרב הראשי שלמה גורן שהוזעק על ידי ניסה לשווא למנוע את הדבר. אך השוטרים ובתוכם הפיקוד הבכיר ברחו מהשטח, פשוטו כמשמעו. גם השוטר שהוצב עזב את השטח והשאיר את הערבים לבדם. אי לכך רצתי לבדי, ומצאתי שהערבים חדרו לבית הכנסת ממש במגמה לחסום את הגישה ולאפשר לאנשיהם לבנות קיר. בהיותי לבדי לא יכולתי להתנגש בהם והפעלתי שכנוע פסיכולוגי להחזירם פנימה. פתאום שמעתי צעקות ומספר מתפללים

פרצו פנימה והחלה התכתשות. או-אז הגיעו שוטרי מג"ב ועצרו מספר יהודים. אחד הערבים שנפצע בבקבוק מערבי אחר נלקח לניידת משטרה. נמסר לי שאחד הקריינים שידר כי ערבי "נורה בראשו" ולאחר מכן באה הכחשה. המנכ"ל מסר לי שלפי סיכום בין השר יוסף בורג לבין מפכ"ל המשטרה ייבנה קיר מבלוקים על ידינו והפתחים של פי הבור מהר הבית ייסתמו בביטון מזויין. מסרתי הוראות לקבוצת עובדים בסיוע העירייה ואני פורש למנוחה כשטעם מר בפי. מעודי לא חשתי השפלה של היהדות כמו היום וזאת במדינתנו הריבונית! אני מתפלל שזהו סוף הגלות (יום ג, ב' אלול תשמ"א).

קיבלתי פניהם של שרים וראשי שלטון אחרים שבאו להתעניין בנעשה. סיירתי אתם והראיתי להם את הקיר ההופך בעיני לזכר לחורבן. כלי התקשורת משתוללים וניכרת התופעה של השנאה העצמית, אולם אני מנוע מלגלות סודות אפילו באמצעות יומן זה, ולכן אינני מגיב ואינני משיב לחורפיי דבר. רק זה עתה סגן שר אחד ויזכר שמו לטובה, דב שילנסקי, פירסם ברדיו את מחאתו החריפה וציין שהמשטרה הפקירה את הכל ונותרת חשוף מול הערבים - אם כי אליבא דאמת, נכנסתי כדי ליהרג ולהרוג וכשבאה סוף המשטרה - עצרה יהודים... (יום ד, ג' באלול תשמ"א).

באותו יום בעקבות לחץ אמריקאי כבד שהפעיל שגריר ארה"ב בישראל סמואל לוואיס, ומתוך חשש למתח בין יהודים לערבים, החליטו ראש הממשלה מנחם בגין ושר הפנים והמשטרה יוסף בורג לסתום מחדש את הפתח. מנחם בגין הבין - העיד יועצו רפי איתן - שעם כל החשיבות הרבה בהתקדמות בחפירות מזרחה, אין היא שווה את הסערה הבין לאומית העשויה להתחולל ולכן התקבלה ההחלטה לסתום את הפתח בבטון. עובדי העירייה החלו להקים מחדש את הקיר.

ומעבר לקיר נשמע קול הלמות הבניה. משאיות מלאות בבטון נכנסו להר הבית, ופועלים ערביים בנו קיר בטון מזויין שעוביו כמטר וחצי.

"חצות לילה. הרגשתי ב"תיקון חצות" [הרגשה] קרובה לזו של אבותי בראותם במו עיניהם את הלהבות העולות מבית אלוקינו בשעת החורבן. קול הלמות של הערבים בתוך המנהרה הסותמים כנראה בבטון עבה את פנים הקיר, כל צעקה שלהם, היא כמדקרת חרב בלבי הפצוע. בכל חריפותה יצאה מפי הזעקה: 'אלוקים, באו גויים בנחלתך, טימאו את היכל קודשך'. אך עלי להתחזק ולא להישבר כי עלי להמשיך בתפקיד, אפילו בדד במערכה. והלוואי וזוהי הבחינה 'כי הנה החושך יכסה ארץ וערפל לאומים ועליך יזרח ה' וכבודו עליך יראה', במהרה דידן אמן ואמן (יום ו, ה' באלול תשמ"א).

ג. השו"ת

שאלה:

מה דין הקדושה במחילה שנתגלתה בכותל המערבי, ונכנסת בתוך הר הבית?

תשובה:

לכבוד ב"ה ד' באלול תשמ"א

הממונה על הכותל המערבי

הרה"ג ר' מאיר יהודא גץ שליט"א,

שלום כת"ר ישגה לעולם,

כב' הרב גץ,

בתשובה לשאלת כת"ר בדבר קדושת המחילה שנתגלתה לפני כחודשיים בכותל המערבי, ואולי מדובר בשער קיפונוס שבמשנה במידות (פ"א מ"ג); הנני להודיע כי ברור שקדושת המחילה עולה בהרבה מבחינת ההלכה על קדושת הכותל המערבי, מאחר שהיא נמצאת מתחת להר הבית והיא הקרובה ביותר עבורנו למקום המקדש, דרומית-מערבית לקודש הקודשים.

בכל הנוגע לדיני טומאה וטהרה אין איסור לכאורה בכניסה למחילה הנמצאת מתחת להר הבית כשפתחה פתוח לחול, כמובאר במסכת פסחים (פו.), וכן מובא ברמב"ם:

המחילות הפתוחות לעזרה - קודש, והפתוחות להר הבית - חול
(הלכות בית הבחירה, פ"ו ה"ט).

ועיין בספר שער המלך שמאריך ומברר סוגייה זו, ואין כאן המקום לבירור זה.

אי לזאת, ברור ללא ספק שהמחילה הזאת שנתגלתה בכותל המערבי ממול בית המקדש, היא המקום החשוב ביותר להתפלל בו, גם לאור העובדה שמדובר במחילה עמוקה מתחת להר הבית, הקרובה לקודש הקודשים; וראוי להתפלל שם את מזמור ק"ל מתהילים - "שיר המעלות ממעמקים קראתיך ה'", וכל יתר התפילות הנאמרות

ממעמקים, כפי המבואר בשער הכוונות לאר"י זיע"א ביחס לעשר עמקים הכתובים בספר יצירה (פ"א ה"ב).

אמנם לאור דברי שער המלך הנ"ל, ייתכן שכל עוד שלא איתרנו את כל פתחי המחילה, על הגברים לטבול במקווה בכניסתם למחילה זו.

בברכת התורה

ונזכה לבנין בית המקדש

שלמה גורן

הרב הראשי לישראל

שאלה

מחילה ואולם שנתגלו מתחת להר הבית, האם יש בהם קדושת הר הבית או לא?

תשובה

דינו של אולם שנתגלה בכותל המערבי, מתחת להר הבית.²

לכבוד

הרה"ג מעוז ומגדל מיודעי ח"ן

מוה"ר יהודא מאיר גץ שליט"א

רב הכותל המערבי

שלום כת"ר ישגה לעולם,

בתשובה לשאלתו בדבר האולם שנתגלה לפנינו מן הכותל המערבי מתחת להר הבית ופתחו מחוץ להר הבית, ואשר שימש כמאגר למי גשמים שנקוו לתוכו מהר הבית דרך פתחים בגג האולם; וכת"ר שואל מה דינו של האולם בכל הנוגע לקדושת הר הבית,

² התשובה חסרה ולא גמורה.

והאם מותר להמשיך בחפירה או במציאת פתחים למחילות אחרות באותו איזור מתחת להר הבית.

לפני שניכנס לניתוח ההלכתי של הבעיה, יש לקבוע שלוש עובדות, כדלהלן:

- האולם שנתגלה, ממוקם כולו מתחת לאיזור המערבי של הר הבית. ולפי המדידות שערכתי, האולם נמצא [230 מטר]³ מהפינה הדרומית-מערבית של הר הבית, ו-[250] מטר מהפינה הצפונית-מערבית של הר הבית.
- פתח האולם בכותל המערבי הוא קדום, אלא שנסתם לאחר מכן מבלי לפרוץ את פצימיו (דהיינו קשת השער), פתח זה נפתח אל מחוץ להר הבית, והיה משמש כנראה מעבר מהחוץ אל תוך מחילות הר הבית.
- כל האולם, כולל הפתח, נמצאים הרבה מתחת למפלס הר הבית.

והנה בפסחים (סז): מצינו:

דא"ר יוחנן מחילות לא נתקדשו ובעל קרי משתלח חוץ לשתי מחנות.

ופירש רש"י:

הני תרתי מילי שמעינהו כי הדדי מרביה וכי הדדי אמרינהו; מחילות ומערות שלתחת העזרה לא נתקדשו בקדושת עזרה, ובעל קרי משתלח... (שם, ד"ה מחילות).

מדברים אלו של רש"י משמע שאין קשר ענייני בין שתי ההלכות שאמר רבי יוחנן, אלא שר' יוחנן אמרן ביחד, לכן נשנו כי הדדי. אולם ממסכת תמיד (כז): משמע ששתי ההלכות קשורות זו בזו. כי על דברי המשנה שם (כה): ששינונו: "אירע קרי לאחד מהן [מזקני בית האב שהיו ישנים בבית המוקד או לפרחי כהונה שהיו ישנים שם איש כסתו בארץ] יוצא והולך לו במסיבה ההולכת לו תחת הבירה", אמרו:

מסייע ליה לר' יוחנן דאמר מחילות לא נתקדשו ובעל קרי משתלח חוץ לשתי מחנות (שם כז):.

כלומר, עשו מחילה ופתחוה לחצר בית המוקד הבנוי בהר הבית, לצאת לו לבעל קרי דרך שם, וכמו שכתב שם המפרש. ואף על פי שגם שם כתב המפרש כמו שרש"י כתב

³ המספרים בתשובה לא ברורים, על כן השלמנו את החסר, בקירוב, מתוך המפות המובאות בסוף מאמר זה. רוחב האולם - 5.5 מטרים בקירוב [המערכת].

בפסחים: "הני תרי מילי שמעינהו מרביה כי הדדי אמרינהו", הרי מדברי המפרש על המשנה שם (כו.) בד"ה תחת הבירה, משמע ששתי המימרות קשורות זו בזו, ועל ידן תתפרש המשנה; שלפי שתי ההלכות הללו של ר' יוחנן, היו משלחין אותם מחוץ לשטח הר הבית כולו, (הוא מקשר זאת לשיטת ר' יוחנן ביומא פב. בנוגע למה זה 'בירה' – "מקום היה בהר הבית בירה שמו", ע"ש).

לפיכך, אם היה בעל קרי מהלך במסיבה ההולכת תחת הבירה דווקא, הרי זה בשתי הנחות:

א. משום שבעל קרי משתלח חוץ לשתי מחנות, דהיינו גם מחוץ להר הבית, וכדלכעיל.

ב. שמחילות לא נתקדשו.

והנה, מדברי רש"י בפסחים (פו. בד"ה כי אמרה), משמע שגם הוא סובר ששתי ההלכות של ר' יוחנן תלויות זו בזו. שכן אמרו שם בגמרא: "כי קאמר ר' יוחנן [מחילות לא נתקדשו] בפתוחות להר הבית". ופירש רש"י שם:

דגבי שילוח בעל קרי המשתלח חוץ להר הבית אמרה באלו דברים, דקאמר מחילות לא נתקדשו ובעל קרי משתלח חוץ לשתי מחנות, ומותר ליכנס במחילות דהר הבית.

הרי שרש"י בעצמו מביא ראיה מסמיכות שתי ההלכות הללו בדברי ר' יוחנן, שהכוונה למחילות הפתוחות להר הבית; אבל מחילות הפתוחות לעזרה - תוכן קודש גם כשהן מחילות.

וכן כתב המפרש במסכת תמיד:

ובפסחים בפרק כיצד צולין (פו.) בסופו מוכיח דהא דא"ר יוחנן מחילות לא נתקדשו הני מילי במחילות שתחת הר הבית. אבל מחילות שתחת עזרה אם הם פתוחין לעזרה נתקדשו בקדושת עזרה, ואם הם פתוחין להר הבית לא נתקדשו כלום, אפילו בקדושת הר הבית, ומותר לזב ולבעל קרי ליכנס לשם (כו.; ד"ה במחילה).

וכן פסק הרמב"ם בהלכות בית הבחירה (פ"ו ה"ט): "המחילות הפתוחות לעזרה קודש, והפתוחות להר הבית חול". וכן כתב שם (פ"ח ה"ז): "אירע קרי לאחד מהן, הולך במסיבה שתחת הקרקע, שהמחילות הפתוחות להר הבית לא נתקדשו, וטובל וחוזר ויושב אצל אחיו הכהנים עד שנפתחין השערים, בבוקר יוצא והולך לו".

והנה, אף כי הרמב"ם פוסק כר' יוחנן שמחילות לא נתקדשו, וגם כופל הלכה זו בשני פרקים, הרי שהשמיט לגמרי את ההלכה השנייה של ר' יוחנן - שבעל קרי משתלח חוץ לשתי מחנות, ולא עוד אלא שברור מדברי הרמב"ם שאינו פוסק כר' יוחנן בהלכה זו, שכן כתב בהלכות ביאת המקדש:

ומשלחין זבין וזבות נדות ויולדות חוץ לשתי מחנות, שהוא חוץ להר הבית, מפני שהן מטמאין המשכב והמושב אפילו מתחת האבן, מה שאין המת מטמא (פ"ג ה"ג).

ומכיוון שכתב הטעם לשילוחם של זבים וזבות ונדות ויולדות חוץ לשתי מחנות שהוא חוץ להר הבית, מפני שהן מטמאין המשכב והמושב אפילו מתחת האבן, ממילא יוצא שבעל קרי שאינו מטמא משכב ומושב ואינו מטמא באבן מסמא, כמו שכתב בהלכות אבות הטומאה (פ"ה ה"א), אינו משתלח חוץ לשתי מחנות.⁴

אמנם, לכאורה נראית שיטת הרמב"ם בזה נוגדת סוגיות רבות בש"ס, וביותר מכולם את סוגיית הגמרא במסכת פסחים (סז: ו-סח). וכבר עמד על כך המשנה למלך בהלכות ביאת מקדש (פ"ג ה"ג), והוא מביא את פירוש הרמב"ם במסכת זבים (פ"ה מ"א) על הביטוי 'בעל קרי כמגע שרץ', שכתב על כך בפירוש המשניות:

ואני מודיעך שהרואה קרי או נוגע בשכבת זרע שווה, כי אמנם הוא ראשון לטומאה, כמו נוגע בשרץ, כמו שביארנו בתחלת כלים.

ואם כי הגמרא במסכת פסחים (סז:): מפרשת שהם שווים לטומאתם לעניין אונס – "מה מגע שרץ מטמא באונס אף בעל קרי מטמא באונס", הרמב"ם מפרש לעניין ששניהם כדין ראשון לטומאה, כמו שפסק כן גם בהלכות אבות הטמאות (פ"ה ה"א). מכל מקום, אין כל ראיה מהמשנה שבעל קרי שווה למגע שרץ לעניין שאינו משתלח ממחנה לווייה, דהיינו מהר הבית, כמבואר שם בגמרא בפסחים.

גם המשנה למלך עצמו מסביר את הקשר בין שתי המימרות של ר' יוחנן כנ"ל. ולבסוף תמה גם הוא למה השמיט הרמב"ם הלכה זו של ר' יוחנן, שבעל קרי משתלח חוץ לשתי מחנות; וגם שלא הזכירה בהלכות בית הבחירה (פ"ח), ולא בהלכות ביאת המקדש (פ"ג).

והביא שם שאכן במשנה במסכת כלים שנינו:

4 חמש מילים אחרונות אלו לא היו בתשובת המחבר זצ"ל, ונראה שהן נשמטו [המערכת].

הר הבית מקודש ממנו, שאין זבים וזבות ונדות ויולדות נכנסים לשם (פ"א מ"ח).

ולא נזכרו במשנה זו בעלי קריין כלל. שמע מינה שאין בעל קרי משתלח מהר הבית, וזה תואם את דברי הרמב"ם הנ"ל בהלכות ביאת מקדש (פ"ג ה"ג), שאין משתלח מהר הבית כי אם טמא שמטמא במשכב ומושב ומטמא באבן מסמא, שהם השנויים במשנה בכלים, ולא בעל קרי - שאינו משתלח כי אם ממחנה שכינה ולא ממחנה לווייה שהוא הר הבית. אמנם המשנה למלך תמה גם על משנה זו, למה לא הביאה גם בעל קרי.

ואם כי המשנה למלך תמה על הרמב"ם למה לא הביא את דברי ר' יוחנן שבעל קרי משתלח חוץ לשתי מחנות, לא עמד על הראיה העיקרית מהרמב"ם שאינו פוסק כר' יוחנן, מזה שכתב הטעם למה זבין וזבות נדות ויולדות משתלחין חוץ לשתי מחנות "מפני שהן מטמאין המשכב והמושב אפילו מתחת האבן", וממילא, בעל קרי שאינו מטמא בכל הנ"ל אינו משתלח אלא ממחנה שכינה בלבד.

נספח - תרשימי המחילה שנחשפה

(השרטוטים נעשו במנחם-אב ה'תשמ"א)

תרשים א - מפת הר הבית. בקווים המרוסקים מתוארים העזרה (לפי דעת החוקרים שהצרכה מקום המזבח - דעה בה אחז הרב גורן זצ"ל) והמחילה עליה מדובר בשו"ת (בור מס' 30), היוצאת משער וורן.

תרשים ב - מבט דמיוני מתוך הבור, אל עבר שער וורן והפירצה שמתוארת בספר הזיכרון לרב גץ שהובא לעיל, כפי מצבה בזמן השרטוט. שרטוט זה אינו מדויק אך יש בו השלמה לתרשים א.